

Han Feizi Düşüncesinin Politik Temelleri "Yasa" ve "Düzen"

Political Foundations In The Thought of Han Feizi: "Law" and "Order"

İlknur SERTDEMİR DIAGNE

Ankara Üniversitesi, Sinoloji Anabilim Dalı Doktora Öğrencisi

ilknursertdemirdiagne@gmail.com

ORCID: 0000-0002-4325-3097

Makale Bilgisi

Sertdemir Diagne, İ. (2018). Han Feizi Düşüncesinin Politik Temelleri "Yasa" ve "Düzen". Possible Düşünme Dergisi, Sayı: 14, s. 18-33.

Kategori: Araştırma Makalesi

Gönderildiği Tarih: 10.05.2018

Kabul Edildiği Tarih: 30.12.2018

Yayınlandığı Tarih: 07.02.2019

Article Info

Sertdemir Diagne, İ. (2018). Political Foundations In The Thought of Han Feizi: "Law" and "Order". Possible Journal of Thinking, Issue: 14, pp. 18-33.

Category: Research Article

Date submitted: 10th May 2018

Date accepted: 30th December 2018

Date published: 7th February 2019

Öz

Antik Çin'de felsefenin doğduğu Doğu Zhou Hanedanlığı (M.Ö.770-M.Ö. 221), toplumsal düzenin sağlanmasında birbirinden farklı öğretilerin açıklandığı bir dönemdir. Savaşan Beylikler Dönemi (M.Ö. 476- M.Ö. 221)'nde yaşayan Han Feizi (M.Ö. 280-M.Ö. 236), Çin'de ortaya çıkan düşünce akımlarından olan ve Yasacılar olarak da bilinen Fa ekolü ilkelerini bir araya getiren ve bu ilkeleri kanuna dayalı politik bir sisteme bağlayan düşünür olarak anılır. Han Feizi öğretisini diğer öğretilerden farklı kılan özellik ise, toplumsal düzenin sağlanması yolunda katı kurallara dayanan anlayışıdır. Han Feizi'ye göre, ülkeye hakim olan savaşlar ve savaşların yol açtığı kaos sürecinin esas kaynağı, siyasal otoritenin sarsılmasıdır. Bu bağlamda ülke bütünlüğünün yeniden oluşması, ancak ve ancak "yasa" temelli bir yönetim şeklinden geçer. Böylesi bir düzen, hanedanlıktan halka kadar her kesime ulaşmalı; belirlenen yasaklar, eşitlik ve adalet prensibine göre uygulanmalıdır. Aynı zamanda yasaklara uyanlar ödüllendirilmeli; uymayanlar cezalandırılmalıdır. Çünkü Han Feizi düşüncesinde egemenliğin devamlılığı esastır. Bu nedenle Han Feizi öğretisi, sonraki dönem hanedanlık yönetimi üzerinde oldukça etkili olmuştur ve aslında Çin, tarihsel süreci boyunca Fa ekolü ilkelerine göre yönetilmiştir. Dolayısıyla bu çalışmada, Han Feizi öğretisindeki farkın "ne" olduğunu detaylı olarak incelenecek ve "yasa" temelli bir toplumsal düzene dayanan politik görüşün asıl kaynağı analiz edilecektir.

Anahtar Sözcükler: Han Feizi, Fa ekolü, Yasacılar, Yasa, Ödül, Ceza

Abstract

Eastern Zhou Dynasty (B.C.770-B.C. 221), when philosophy had originated in ancient China, is a period in which different doctrines had been explained to restore social order. Han Feizi (B.C. 280-B.C. 236), had lived in Warring States Period (B.C. 476- B.C. 221), has been referred as a philosopher who built and politically codified the principles of the school of Law which is one of the schools of thought established in China, also called Legalism. In case, the different quiddity of the doctrine of Han Feizi is the comprehension based upon the strict rules in order to restore social order. As view of Han Feizi, the main reason of wars in the country and the period of chaos caused by battle is the breakdown of political authority. In this regard, to provide political integrity, the polity has to be established on base of "law". Such an order should get through every class from dynasty to community and prohibitions should impose in the disciplines of equality and justice. Furthermore, the ones who obey the rules should be rewarded and the ones who break the rules should be punished. Forwhy, permanence of the sovereignty is essential in the thought of Han Feizi. So the doctrine of Han Feizi had greatly influenced the polity of government in the next periods and indeed China, has been administrated by the principles of Legalism throughout the historical process. Consequently in this study, the difference in the doctrine of Han Feizi will be examined in detail and the primary source of the political thought, holds a social order within "law-based", will be analyzed.

Key Words: Han Feizi, the School of Law, Legalism, Law, Reward, Punishment

Giriş

En eski medeniyetlerden biri olarak kabul edilen Çin, kendine özgü kültürünü yüzyıllar boyunca korumayı başaran bir uygarlık olarak dikkat çeker. Çin tarihinde, İlkbahar Sonbahar (M.Ö. 770-M.Ö. 476) ve Savaşan Beylikler (M.Ö. 476- M.Ö. 221) olmak üzere iki ayrı dönemde ele alınan Doğu Zhou Hanedanlığı (M.Ö.770-M.Ö. 221) dönemi, gerek siyasal gerek sosyal gerekse askeri açıdan olumlu ve olumsuz anlamda bazı gelişmelere sahne olmuştur. Bu egemenlik süreci, ülke yönetiminin derinden

sarsıldığı ve savaşların hüküm sürdüğü bir kaos ortamıdır aslında... Merkezi yönetime karşı isyan eden beylikler, kendi aralarında iktidar mücadelesine girmiş; her bir beylik hâkimiyet kurma düşüncesiyle savaşlara mahal vermiş ve nitekim hanedanlık otoritesinin çöküşü hızlanmaya başlamıştır. Böyle bir ortamda, siyasal bütünlüğün yeniden kazanılması gerekliliği görüşü, bazı fikir adamlarının ortak gayesi olmuştur. Ülkenin içinde bulunduğu durumdan kurtulması adına öne sürülen ilke ve öğretiler, çeşitli düşünce akımlarının ortaya çıkmasına zemin hazırlamış ve böylece Çin felsefesinin doğuşu gerçekleşmiştir. Bu bağlamda Doğu Zhou, iç karışıklıkların yaşandığı bir zaman dilimi olmakla birlikte; düşünce tarihindeki yeriyle de anlamlı bir dönemdir aynı zamanda...

Çin felsefesinin yapı taşları olan akımlar, "Yüz Düşünce Ekolü"¹ ifadesiyle açıklanmış ve birbirinden farklı öğretilerin bazen karşılıklı etkileşimi bazen de çatışmasıyla dikkat çekmiştir. Ancak ülke yönetimindeki otoritenin yeniden sağlanabilmesi, tüm ekollerin ortak amacını temsil etmiştir. Laozi (M.Ö. 571-M.Ö. 471) tarafından kurulan Dao ekolü, Konfüçyüs (M.Ö.551-M.Ö.479) ile sembolleşen Ru ekolü, Mozi (M.Ö.470-M.Ö. 391) adıyla özdeşleşen Mo ekolü ve Han Feizi (M.Ö. 280-M.Ö 236) ile anlam kazanan Fa ekolü, Çin'deki düşünce akımlarının temelini oluşturur. Bu akımlar arasında, Savaşan Beylikler (M.Ö. 476- M.Ö. 221) döneminde ortaya çıktığı bilinen ve ülkedeki kaos ortamının "sert yasa" ve "katı kurallar" yoluyla sona ereceği öğretisine sahip olan Fa ekolü, oldukça önemlidir. Bu akımın felsefi temeli, toplumsal sorunların çözümü için öncelikle siyasal düzenin sağlanması fikrine odaklanır.

İngilizcede "Legalism, Legalists, The Legalist School" olarak adlandırılmasından ötürü Türkçemize "Yasacılar, Kanunculuk, Yasa ekolü" gibi ifadelerle de aktarılan Fa ekolünü bu tanımlamaya iten esas unsur, Çincesindeki "法fa" sözcüğüdür. Bu sözcük, sözlük kapsamında; "hukuk", "kanun", "yasa", "kural", "kaide", "yöntem", "metot", "gidişat", "yol", "standart", "ölçüt", "norm" vb. gibi çok sayıda anlamı karşılar. Bu nedenle "法fa" ifadesine tek bir anlam yüklemek hata olur. Örneğin Rubin Vitaly, "Individual and State in Ancient China-essays on four Chinese Philosophers" adlı kitabında "法fa" kavramıyla bütünleşen Fa ekolünü "tüm ahlaki ve dini yaptırımlardan yoksun olmaktır ve dünya tarihinde tektir" olarak açıklar. (Vitaly, 1976: 66) Öte yandan W.K. Liao ise, "The Complete Works of Han Fei Tzu" adlı eserinde "法fa" kavramına şöyle bir açıklama getirir:

Yasa kavramı, resmi makamlardan beyan edilen emir ve hükümleri içerir. Ödüller ve cezalar, halkın gözünde kesin çizgilerle belirlenir; emir ve hükümlere uymayanların cezai yaptırımları açığa çıkar. Böylesi bir düzen, hükümdarın kabul etmesi ve yöneticilerin örnek alması gerektir. Eğer ki hükümdar, düşüncesizce hareket ederse çöküntü üstün gelecektir. Eğer yöneticiler, yasalara aykırı davranırsa kaos baş gösterecektir. Bu nedenle hiçbirinden vazgeçilemez; çünkü bunlar, hükümdarın uygulamalarıdır (Liao,1939: 212).

Fa ekolü için yapılan bu tanımlar, Han Feizi öğretisindeki "yasa" anlamını doğrudan karşılar. Zaten "法fa" teriminin oldukça uzun bir tarihçesi vardır ve bilinen ilk anlamı "model, metot" gibi ifadelerdir. Oysa Han Feizi'daki "法fa", "hükümdar tarafından belirlenen kurallar ya da normlar" gibi bir kavramı ifade eder. (Harris, 2011: 74) Dahası bu ifade şekli, Han Hanedanlığı (M.Ö.206-M.S.220) dönemi tarihçileri tarafından Han Feizi düşüncesi esas alınarak belirlenmiştir. (Hansen, 1992: 345) İşte bu nedenle Han Feizi (M.Ö 280-M.Ö 236)², Çin felsefesi tarihinde Fa ekolünün sembolü ve temsilcisi olarak kabul edilir. Gerçekte bu akımın ilkeleri, Doğu Zhou Hanedanlığı ilk periyoduna denk gelen İlkbahar Sonbahar (M.Ö. 770-M.Ö.476) dönemine dek uzanır.³ Ancak bu ilkeleri bir araya getirerek "yasa" temelli bir politik sistem haline getiren kişi, Han Feizi'dir. Ayrıca Han Feizi, Çin'in klasik dönemi sonlarına damgasını vurmuştur. Çünkü O, geleneksel Çin düşüncesinin son filozoflarından biri olmakla kalmamış; Qin Hanedanlığı (M.Ö.221-M.Ö.206) hükümdarı ve Çin'in "ilk imparatoru" unvanını taşıyan Qinshi Huangdi 秦始皇帝 (M.Ö.260-M.Ö.210)'nin en etkin yol göstericisi olarak da anılmıştır. (Hansen,

¹ Yüz Düşünce Ekolü (Zhuzi Baijia 诸子百家), Doğu Zhou dönemindeki kargaşa ortamının sona ermesi hedefiyle açıklanan ilke ve öğretilerden oluşur. Bu akımlar, ilerleyen zamanla birlikte karşılıklı çatışma içine girmiş ve geriye dokuz akım kalmıştır. Bu akımlar sırasıyla, Dao Düşünce Ekolü (Dao Jia 道家), Ru Düşünce Ekolü (Ru Jia 儒家), Mo Düşünce Ekolü (Mo Jia 墨家), Fa Düşünce Ekolü (法家 Fa Jia), Ming Düşünce Ekolü (Ming Jia 名家), Nong Düşünce Ekolü (Nong Jia 农家), Zong Heng Düşünce Ekolü (Zong Heng Jia 纵横家), Yin-Yang Ekolü (Yin-Yang Jia 阴阳家) ve Za Jia (杂家) olarak bilinir.

² Han Feizi (M.Ö 280-M.Ö 236). Çincedeki adı 韩非子.

³ Kuan Tzu ve Chih Ch'an, İlkbahar Sonbahar döneminin; Li Wu Chi, Shang Yang, Shen Pu Hai ve Shen Tao ise, Savaşan Beylikler Döneminin önemli düşünürlerindedir (Okay, 2004: 30).

1992: 344) Böylece Han Feizi tarafından geliştirilen politik sistem, sonraki yönetimlerde de uygulanmış; belirlenen katı kurallar ve sert yasaklar, hanedan mensuplarından halka kadar eşitlik ilkesiyle geçerliliğini korumuştur.

Bununla birlikte "katı kurallar" ve "sert yasaklar" yüzünden Han Feizi için "zorbalığın savunucusu" gibi bir ifade göze çarpar. (Peerenboom, 1958: 62) Gerçekten de Han Feizi, böylesine "despot" bir bakış açısına mı sahiptir; yoksa "yasa" temelli politik görüşünün arkasında farklı bir anlayış mı vardır?

Bu sorunun yanıtı, Han Feizi öğretisindeki detaylar anlatıldıkça netleşebilir. Ancak şunu söylemek gerekir ki Han Feizi düşüncesindeki "yasa", değişikliğe uğrayan yönetim şeklinin en doğru şekilde yeniden yapılandırılmasına olanak tanıyan bir yöntem olarak açıklanabilir. Buradaki kilit nokta, "iyimser" ve "olumlu" yaklaşımdaki diğer düşünce ekollerinin aksine "kötümser" ve "olumsuz" yaklaşımdaki Fa ekolünün "nasıl" bir temele dayandığıdır. Öncelikle söylenmesi gereken, Fa ekolü temelini "yasa" anlamını doğrudan karşılayan "fa法" kavramı üzerine kurulu olmasıdır. Peki, ama neden?

Han Feizi, Konfüçyüs ile bütünleşen Ru ekolü düşünürlerinden Xunzi (M.Ö.313-M.Ö.238)'nin öğrencilerindedir. Xunzi öğretisinin temeli "insan doğası doğuştan kötüdür" kuramına dayanır. Bu kuramdan etkilenen Han Feizi, ülkedeki siyasal ve sosyal çalkantının asıl nedeni olarak insanın "bencil" ve "şiddet" eğilimleriyle dünyaya "kötü" olarak gelmiş olmasını gösterir. Han Feizi için uygulanması gereken "katı kurallar" ve "sert yasaklar", doğuştan "bencil" ve "şiddet" eğilimli insan doğasını "iyi"ye dönüştürebilecek tek yoldur. Dolayısıyla Fa ekolündeki "yasa" temelli toplumsal düzen anlayışının asıl kaynağı, Han Feizi'deki "insan doğası" görüşüdür. Aynı zamanda, "toplumun 'nasıl' olması gerektiği değil; toplumun aslında 'nasıl' olduğu" yaklaşımı, Han Feizi'deki politik düşüncenin çıkış noktasıdır (Graham, 1989: 269). Buna göre öncelikli olarak Han Feizi düşüncesindeki "yasa" ve "yasaklar"ın "ne" olduğu incelenmeli ve bu görüşünün "insan doğası doğuştan kötüdür" yaklaşımıyla bağlantısı irdelenmelidir.

Han Feizi'da "Yasa" ve "Yasaklar"

Fa ekolü hakkında sıkça sorulan soruların başında "devlet yönetimi, hükümdar için midir yoksa halk için midir?" sorusu gelir. Zaten bu sorunun cevabı, Han Feizi'deki politik görüşün ta kendisidir. Hawaii Üniversitesi Çin Çalışmaları Merkezi Felsefe Profesörü Roger Ames, bu sorunun yanıtını oldukça net bir biçimde dile getirir: "Hükümdarın yönetimi, hükümdar tarafından ve hükümdar içindir!" (Ames, 1983: 50) Bunun anlamı, Han Feizi felsefesinin merkezinde "hanedanlık" anlayışının olduğudur. Bu anlayışa bir başka örneği, James Landers, "The Political Thought of Han Fei" adlı çalışmasında, "Xunzi'deki hedef, halkın refahı iken; Han Feizi'deki hedef, ülkenin refahıdır" (Landers, 1972: 19) şeklindeki söylemiyle verir.

O halde "insan doğası" konusunda Xunzi görüşünden etkilenmiş olan Han Feizi, devlet yönetimi konusunda Xunzi'dan farklı düşünür. Çünkü Han Feizi öğretisi, "yasa" görüşü etrafında şekillenen bir yapıdadır. Aslına bakılırsa bu görüş, Çin düşüncesine yabancı bir nitelikte değildir ki Zhou döneminde yazılı olan ya da olmayan bazı "kural" örneklemelerine rastlanır. Zaten, Zhou dönemi siyasal yapısını oluşturan iki temel ilke vardır. İlk ilke, özellikle siyasal ve sosyal bütünlüğün korunduğu Batı Zhou Hanedanlığı (M.Ö.1100-M.Ö.771) dönemindeki "Li (礼)" kurallarıdır. Li, o dönemdeki soyluların tapınak ve ayinlerde uyması gereken kurallar olarak tanımlanmasından dolayı öncelikli olarak hanedan yönetimine hitap eder. Zaman içinde halkın da uyması gereken kurallar olarak toplum içine yayılır. Li kurallarıyla süregelen düzen, Doğu Zhou dönemine gelindiğinde bozulmuş ve yerini beylikler arası savaflara bırakmıştır. Belki de bu yüzden ülke yönetimi dağılmaya yüz tutmuş, politik ve ekonomik çalkantı oluşmuş ve halk tüm umutlarını yitirmiştir. Li kurallarından sonraki ikinci ilke ise, hanedan mensupları ve soylu kesim haricinde yalnızca halka uygulanan "ceza (xing 刑)" yöntemidir. (Feng, 2009 I: 257-258) İşte bu nedenle Han Feizi, çöken feodal sistem içinde herhangi bir "eşitlik" olmadığını; adaletin ancak ve ancak en üst mertebeden en alt kademeye kadar uygulanması gereken "yasa" yoluyla sağlanacağını düşünür. Bunun için her şeyden önce siyasal düzenin yeniden oluşturulması fikriyle öğretisine yön verir. Bu düzende var olacak "yasa" ve "yasaklar", hanedan

mensuplarından başlayarak halka kadar ulaşmak zorundadır ki "eşitlik" ve "adalet" sağlanabilsin. Han Feizi, o dönemdeki siyasal otoritenin yok olması ve beylikler arasındaki karmaşayı şu şekilde açıklar:

Eğer ki hükümdar, yasaları ve yasakları umursamaz; plan ve fikirlere boyun eğer; toprak sınırlarının korunmasını önemsemez ve yabancıların dostluk ve desteğine bel bağlarsa; kaos kaçınılmazdır!⁴

Bu sözlerden anlaşılacağı üzere Han Feizi, siyasal bütünlüğün bozulmasına neden olan hükümdara seslenir. Han Feizi için "yasa" ve "yasaklar"a uymak, hükümdarın temel görevi niteliğindedir. Ancak Savaşan Beylikler döneminde hükümdar, kanun ve kurallardan uzaklaşmış, beyliklerin iktidar mücadelesine engel olamamış ve sonuçta otoritesini kaybetmiştir. Oysa "yasa", bir ülkenin bütünlüğünü koruyabilecek tek güç, toplumsal düzendeki uyum ve devlet yönetimindeki devamlılıktır. Bu bağlamda Han Feizi, otoritenin yeniden kazanılmasının "yasa" ve "yasaklar" ile mümkün olduğu üzerinde ısrarla durur. (Gao, 2010: 296)

Han Feizi için "yasa" ve "yasaklar", siyasal ve toplumsal yaşamın asıl ihtiyacıdır. Çünkü ülke yönetiminin kurallardan uzaklaşması, süregelen hâkimiyetin dağılma noktasına ulaşması demektir. Çin'de ortaya çıkan düşünce ekollerindeki ortak amaç, işte burada yeniden göze çarpmaktadır. Çinli düşünürler, ülkedeki kaosa bir çare aramak, hanedanlık yönetimi ve halkın ihtiyaçlarına cevap bulabilmek adına harekete geçer. Doğal olarak farklı ilke ve öğretilerin birbiriyle bağdaştığı noktalar da ortaya çıkar. Her ne kadar karşılıklı fikir çatışması görülse de; karşılıklı bir etkileşim de yok değildir. Bu durum Han Feizi için de geçerlidir. Han Feizi sözlerinde, diğer ekoller hakkında olumlu ya da olumsuz yorumlar vardır; fakat bu yorumlar, o ilke ve öğretilerin reddedilmesi anlamına gelmez; aksine Han Feizi, eleştirel bir yaklaşım sergiler. Örneğin Konfüçyüs düşüncesiyle ilgili olarak Han Feizi; "Bu yüzden ölçü ve kriterler yeterli olsa bile her daim kabul edilmeyebilir; öğretisi ve ilkeler kusursuz olmasına rağmen her daim uygulanamayabilir... Konfüçyüs öğretisi iyiydi belki ama; Kuang Beyi tarafından engelleniyordu"⁵ derken aslında Konfüçyüs'ün ilke ve öğretilerinden övgüyle bahseder. Aslına bakılırsa Han Feizi'nin olumsuz yorumu, hükümdar ve beyler hakkındadır. Çünkü Dao, Ru ya da Mo akımları, farklı yaklaşımların ardında benzer bir amaç taşır. Han Feizi'ye göre önceki düşünürlerin öğretileri bütünüyle doğru olan bir temele dayanır; Ancak bu ilke ve öğretilerin yetersiz kalmasının asıl nedeni, Han Feizi düşüncesinde hanedanlığa bağlıdır. Çünkü düşünürce göre, o bilge kişiliklerin karşılaştığı hükümdar ve yöneticiler bu ilke ve öğretileri anlayabilmekten oldukça uzaktadırlar.

...Bu "On Adam", Ren ilkesine bağlı, ahlak sahibi, sadık, dürüst ve yaşam yolunda Dao öğretisinden ayrılmayan kişilerdi. Fakat Onlar, akılsız, hiddetli, ahmak ve hilekâr hükümdar ve yöneticilere denk geldiler.⁶

Burada Han Feizi, o dönem hükümdar ve yöneticileri sert bir dille eleştirir. Bu eleştiride dikkat çeken nokta, ilke ve öğretilerden tamamen bağımsız hareket edilmesi ve ahlaki eğilimlerden uzaklaşılması hakkında söylediği sözlerdir. Aynı zamanda Han Feizi, "on adam" olarak tanımladığı düşünürlerin aslında ahlaki değerlere ne kadar bağlı olduğuna da vurgu yapar. Ama yine de, düşünürler tarafından açıklanan ilke ve öğretilerin böylesi hükümdar ve yöneticiler karşısında yetersiz olduğuna değinir. Bu nedenle Han Feizi düşüncesinde, Dao Ekolu, Ru Ekolu ve Mo Ekolu'ne ait öğretiler, toplumsal düzenin yeniden sağlanması yolunda yetersiz kalır. Çünkü Han Feizi'da mevcut düzen, yalnızca sert yasa ve kurallar ile korunur:

Öyle ki ülkenin yasalar ile yönetilmesi demek; doğruyu övmek/ methetmek, yanlış ise kınamak/ suçlamaktır.⁷

Bu sözler, Han Feizi öğretisindeki temel dayanağın "yasa" olduğunu bir kez daha gösterir. Ayrıca "yasa", doğru ile yanlışın ayırt edilebilmesine de imkân tanır. Yasaların varlığı, "doğru" olana yönelmeyi, "yanlış" olandan uzaklaşmayı sağlayabilir ve böylece toplumdaki çatışma sona erebilir. Zaten Han Feizi'ye göre toplumdaki düzensizliğin gerçek sebebi, yasaların konmaması ve

⁴ "簡法禁而務謀慮，荒封內而恃交援者，可亡也。" (Gao, 2010: 147)

⁵ "故度量雖正，未必聽也；義理雖全，未必用也。"... "仲尼善說而匡圍之，管夷吾實賢而魯囚之。" (Gao, 2010: 25-26)

⁶ "此十數人者，皆世之仁賢忠良有道術之士也，不幸而遇悖亂闇惑之主而死。" Bu sözlerinde Han Feizi, "10 Adam" tabirini kullanarak Konfüçyüs ve bazı diğer bilge kişilerden bahsetmektedir. (Gao, 2010: 26)

⁷ "故以法治國，舉措而已矣。" (Gao, 2010: 50)

uygulanmamasıdır. Diğer bir deyişle "yasa", doğru-yanlış farkının netleşmesini sağladığı için siyasal otoriteyi de sağlamlaştırır. Dahası, güçlenen bir siyasal otoritenin varlığı sosyal yaşamın refah seviyesini de olumlu açıdan etkiler. Bu bağlamda Han Feizi, "yasa" gerekliliğini şu şekilde vurgular:

Yasalar, dünyevi işlerin kontrol araçlarıdır; dünyevi işler ise erdemın destek araçlarıdır. Yasalar çıkarılır ve zorlukların kapsamı bulunursa işte o zaman hükümdar, tüm zorluklar hakkında fikir edinecektir. Görevlerin başarıyla tamamlanmasını öğrendiği zaman da yasaları çıkarmalıdır. Eğer ki görevlerim başarıyla tamamlanmasını bir kayıp olarak görürse; işte o zaman kayıplar hakkında fikir edinecektir. Eğer ki kazançların kayıpları aştığını fark ederse; işte o zaman tüm görevleri sonlandırmalıdır. Sonuç olarak bu dünyada, zorluklar olmadan yasalar olmaz; kayıplar olmadan da kazançlar olmaz.⁸

Burada Han Feizi, "yasa" merkezli bir siyasal düzenden bahseder. Bu düzende yasa, gündelik yaşamın kontrolünü sağlarken gündelik yaşam, ahlak sistemiyle varlığını sürdürür. Sonuçlar her ne olursa olsun yasalar çıkmalı ve uygulanmalıdır. Çünkü toplumsal yaşamın ahlaki davranışlarla bütünleşmesi, siyasal düzenin sağlanmasıyla mümkündür ve bu düzen, sadece "yasa" temelli bir yönetim şekliyle var olur. Siyasal düzendeki temel dayanak ise egemenliğin devamlılığı üzerine kuruludur. Han Feizi diyor ki:

Hiç kimse, soylu kesimden daha değerli değildir; hiçbir şey tahttan daha saygın değildir; hiçbir şey egemenliğin otoritesinden daha güçlü değildir ve hiçbir şey hükümdarın statüsünden daha üstün değildir.⁹

Bu sözler, hanedanlığın gücünü vurgular ki Han Feizi düşüncesinde esas olan hâkimiyetin sürekliliğidir. Bu nedenle de siyasal otorite ve hükümdarın statüsü önemlidir. Bu önem, Han Feizi sözlerinde "dört erdem" ile açıklanır; "değerlilik", "saygınlık", "güç" ve "üstünlük"... Bu özellikler, Fa ekolünün üç temel ilkesi olarak bilinen "*shi*勢", "*fa*法" ve "*shu*术" yu temsil eder. "Shi勢"; "güç", "otorite" ya da "statü" ifadesi, "fa法"; "yasa", "düzenleme" ya da "kurallar", "shu术"; "yöntem", "metot" ya da "devlet idaresi" olarak açıklanır. Bu üç ilke, Fa Ekolü kapsamında değerlendirilir ve Han Feizi, her bir ilkenin ne denli gerekli olduğunu sık sık dile getirir. Han Feizi'ye göre, hükümdar güçlü olduğunda statüsünün üstünlüğü ortaya çıkar ve böylece yasaları en doğru şekliyle uygulayabilir. Yasalar uygulanabilir olduğunda ise hükümdar, siyasal iradeyi sağlayacak yöntemleri geliştirecektir. (Feng, 2009: 261) Dolayısıyla bu üç ilke, birbirini tamamlayan bir zincirin halkaları gibidir ve hanedanlığın sürekliliği için hükümdarın ön plana alması gerekenlerin başında gelmelidir.

Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında, Fa ekolü ve Han Feizi öğretisinin temelinde hanedanlığın var olduğu açık bir şekilde görülebilir. Buna göre hâkimiyetin sürekliliği, siyasal ve toplumsal düzenin sağlanması yolunda asıl olandır. Bilindiği gibi, Dao, Ru ve Mo ekollerinde dikkati çeken en önemli özellik, "insan" temelli ilke ve öğretilerdir. Ancak Han Feizi öğretisinde "insan" ötesinde bir temel göze çarpar: "hanedanlık"... Aslında Fa ekolündeki üç temel ilke, Han Feizi öğretisindeki asıl hedefi de temsil eder. En genel ifadeyle "statü", "yasa" ve "yönetim metodu" olarak tanımlanan bu üç ilke, Han Feizi öğretisinin bireysellikten öte toplumsal bir niteliğe sahip olduğunu gösterir. Öyle ki Han Feizi'ye göre hükümdarlar geçici; hanedanlığın hâkimiyeti kalıcıdır. Han Feizi'deki bu politik düşünce, özellikle Konfüçyüs'deki politik düşünceden ayrılır. Bu konuyu Kung-Chuan Hsiao, "*A History of Chinese Political Thought*" adlı makalesinde şu şekilde ifade eder:

Konfüçyüs düşüncesi, siyasal düzende temel amacın halk; ahlakın ise yaşam standardı olarak kabul edilmesini savunurken Han Feizi düşüncesindeki siyasal düzen anlayışı tamamen farklıdır. Buna göre hükümdar, siyasal düzende hem temel amaçtır hem de yaşam standardında tektir. Konfüçyüs öğretisi ahlak ile siyasetin birleşip bütünleşmesinden yana olurken Han Feizi öğretisi, ahlak konusunu siyasi dünyanın bütünüyle dışında tutar (Hsiao, 1979: 385-386).

Böylece, Konfüçyüs öğretisinde toplumsal yaşama dayanan siyasal düzenin Han Feizi öğretisinde yerini hanedanlığa bağlı bir siyasal düzene bıraktığı söylenebilir. Bunun esas nedeni, "yasa" merkezli bir yönetim anlayışıdır ki böylesi bir anlayış içinde "insan", hiçbir koşulda "hanedanlık"tan daha üstün ya

8

"法所以制事，事所以名功也。法有立而有難，權其難而事成，〔則立之〕；

事成而有害，權其害而功多，則為之。無難之法，無害之功，天下無有也。" (Gao, 2010: 673)

9 "萬物莫如身之至貴也，位之至尊也，主威之重，主勢之隆也。" (Gao, 2010: 30)

da daha güçlü bir konumda değildir. Han Feizi'deki bu bakış açısı, "insan doğası"nın "ne" ve "nasıl" olduğuyla ilgili görüşünü de ortaya çıkarır. Han Feizi'ya göre insan doğası bencildir:

İnsan doğası gibi, değerli olanlar az; değersiz olanlar ise çoktur. Çünkü değersiz insanlar, dünyaya rahatsızlık verenlerdir ve kendilerine otorite ve statü avantajı sağlarlar. Statüleri aracılığıyla dünyaya rahatsızlık verenler sayıca çoktur. Öte yandan statüleri aracılığıyla dünyayı iyi yönetenler sayıca azdır. Doğrusunu söylemek gerekirse statü, hem düzen için bir avantaj; hem de kaos için bir olanaştır. ¹⁰

Bu sözleriyle Han Feizi, insan doğasında değersiz olan her şeyin daha fazla olduğunu belirtir. Han Feizi düşüncesinde insan, bencil olduğu için kişisel menfaat peşindedir; kişisel menfaat düşkünü olduğu için de değersizleşir. Han Feizi bu değersizliği, "statü" durumunun olumsuz yönde kullanılması olarak açıklar. Devlet yönetimdeki "statü" avantajını "kötü" yönde kullanmak, ülkede kaosa yol açar. Hâlbuki "statü" avantajı, siyasal düzen için "iyi" yönde kullanılmak zorundadır. Dolayısıyla kişisel menfaat için "kötü" yönde kullanılan "statü" avantajı, insan doğasının "bencil" olduğuna işarettir. Doğası "bencil" olan bir insanın ülke yönetiminde söz sahibi olması ise, toplumsal düzensizliğin başlıca nedenidir. Çünkü Han Feizi'ya göre "bencil" insanın ülke yönetimindeki rolü, siyasal düzeni sarsmaktan ibarettir:

İnsan, doğası gereği uğraşmaktan/çaba göstermekten/ meşakkatten nefret eder ve kolay olanı sever. İnsan, kolay olanı yapmaya devam ettiği sürece de topraklar harcanır; topraklar harcadıkça toplumda düzensizlik baş gösterir; toplumda düzensizlik baş gösterdiğinde de ülke kaosa sürüklenir. (Gao, 2010: 759)

Han Feizi'nin bu sözleri, insan doğasının "ne" ve "nasıl" olduğuna dair açık ipuçları verir niteliktedir. Çünkü Han Feizi, insanın doğası gereği zorluklardan kaçan, basit ve kolay olandan zevk alan ve kendi çıkarları uğruna hareket eden bir varlık olarak tanımlar. Han Feizi düşüncesinde bu nitelikler, "bencillik" odaklıdır ve ülkedeki savaş ve kargaşanın gerçek sebebidir:

Gerçekten de insan doğası, kaostan zevk alan ve yasal sınırlandırmalardan kaçan bir yapıdadır...¹¹

Burada ise Han Feizi, insan doğasının doğuştan gelen "bencil" arzularının eğiliminde olan ve "yasa" gibi kural ve yöntemleri reddeden bir yapıyla dünyaya geldiğini vurgular. Han Feizi'nin bu görüşünü tamamlayan en belirgin etken de şu sözlerinde saklıdır:

Aslında, yasa ve hükümlerin yürürlüğe girmesinin amacı bencilliği ortadan kaldırmaktır. Yasa ve hükümler üstün geldiği anda, bencillik giden yol çöküntüye uğrar. Çünkü bencillik, yasaları bozar.¹²

"Yasa neden var olmalıdır?" sorusunun yanıtı, belki de bu sözlerde bulunabilir. Han Feizi için doğuştan "bencil" olan insan doğasının değişmesi için "yasa" gereklidir. Bencillik, insanın doğuştan "kötü" olduğunu ifade eden bir tanımdır ki Han Feizi öğretisinde "insan doğuştan kötüdür" açıklaması vardır. (Flanagan ve Hu, 2011: 307) Diğer bir deyişle "yasa", "kötü" ve "bencil" olan insan doğasının "iyi" ve "olumlu" yönde değişmesine olanak tanıyabilir; böylece siyasal ve toplumsal düzen yeniden sağlanabilir. Fa ekolüne göre, "yasa", hükümdarın üstünlüğünü ve iradesini temsil eden temel emridir. (Fu, 1996: 60) Bu emir doğrultusunda halk, yasalara uymakla yükümlü olmalıdır ki doğuştan gelen "kötü" ve "bencil" dürtülerin etkisinden arınabilsin. O halde söylenebilir ki Han Feizi öğretisinde "yasa", doğuştan "bencil" olan insan doğasının değişmesi için gerekli olanıdır. Özellikle de yasaların üstün geldiği bir düzende bencillikten arınma sağlanmıştır olur.

...Bu nedenle düzenin kaynağı yasa; düzensizliğin kaynağı ise bencilliktir.¹³

Nitekim Han Feizi'da "yasa", siyasal ve toplumsal düzeni sağlayan; "bencillik" ise, siyasal ve toplumsal çöküşe yol açandır. Buna göre, ülke yönetiminde hükümdarın "bencil" arzu ve ihtiyaçlarından

¹⁰ 人之情性，賢者寡而不肖者眾，而以威勢之利濟亂世之不肖人，則是以勢亂天下者多矣，以勢治天下者寡矣。夫勢者，便治而利亂者也。" (Gao, 2010: 605)

¹¹ "夫民之性，喜其亂而不親其法。" (Gao, 2010: 757)

¹² "夫立法令者，以廢私也。法令行而私道廢矣。私者，所以亂法也。" (Gao, 2010: 652)

¹³ "所以治者，法也；所以亂者，私也。" (Gao, 2010: 652)

uzaklaşması şarttır; aksi takdirde kaos kaçınılmazdır. Peki, ama siyasal düzende yasaların üstün gelmesi için aslında "ne" gereklidir? Han Feizi'da bu sorunun yanıtı, "ödül ve ceza (赏罚shangfa)" ilkesiyle açıklanır. Han Feizi'ya göre, kaos ortamı ile düzen ortamı arasındaki denge, "ödül ve ceza" prensibiyle sağlanmalıdır. Bu denge, yasalara uymak ile uymamak arasında kesin bir sınır belirlenmesi anlamına gelir. O halde "yasa" temelli siyasal düzenin asıl kaynağı "ödül ve ceza" ilkesidir ve bu ilke ile birlikte var olan "denge" unsuru, Han Feizi'daki politik görüşün dayanak noktasıdır.

Han Feizi'da "Ödül" ve "Ceza"

Han Feizi'daki "yasa" merkezli politik görüş, "ödül" ve "ceza" ilkesiyle birlikte anlam kazanır. Bu ilke, siyasal ve toplumsal düzenin yeniden sağlanabilmesi için başlıca yöntem olarak açıklanmıştır. Bu yöntemde dikkat çeken en önemli ayrıntı, "denge" ile açıklanan unsurun aslında "ne" olduğudur. Han Feizi, ülkedeki kargaşa ortamının son bulmasının ancak ve ancak "yasa" yoluyla mümkün olabileceğini savunurken yasaların uygulanması noktasında bu "denge" unsurundan bahseder. Öyle ki kaostan düzene geçiş, yasaların "nasıl" uygulanacağına bağlıdır. Demek ki "ödül ve ceza" ilkesi, yasaların uygulanma şeklidir. Bu ilke, yasalara uyanların ödüllendirilmesi ve yasalara uymayanların cezalandırılması esasına dayanır. İşte Han Feizi, bu uygulama şeklini "denge" olarak yorumlar.

Han Feizi düşüncesinde "ödül ve ceza" prensibinin belirlenmesi, insan doğasının doğuştan "bencil" olmasıyla doğrudan ilgilidir. Öte yandan Henrique Schneider, *Reading Han Fei As "Social Scientist": A Case-Study in "Correspondence"* başlıklı makalesinde Han Feizi'daki "insan doğası" görüşünün iki yargı taşıdığını açıklar. Buna göre, insan "kötü" olanı yapmaya doğal bir eğilim taşır ve insan davranışının asıl güdülerinden biri ceza korkusudur. Bu iki yargının dayandığı temeli ise şu sözleriyle anlatır:

Han Feizi, insan doğasındaki "kötü" eğilim ve insan davranışındaki "korku" güdüsüne dayanarak, insanları suç işlemekten caydıran tek yolun en sert ve en katı ceza yöntemleri olduğuna inanıyordu. Han Feizi'nin "doğal eğilim" olarak tanımladığı kavramsal ifade, aslında "insan doğası" söylemleriyle doğrudan ilgilidir. Belki doğrudan "insan doğası" yargısını ön plana çıkarmıyor; fakat "insan doğası" üzerine ince detaylarla konuşuyor. Han Feizi'nin insan davranışlarına uzana bakış açısı ise, gerçekte sosyal düzene bağlı bir istihdamın nasıl sağlanacağı hakkındadır. Diğer bir deyişle, ödüller ve cezalar yoluyla aslında yeni model bir politik sistem kurma hedefini taşıyor (Schneider, 2013: 97-98)

Bu konuda Han Feizi, "savaşlardan önce insanlar, ülke nüfusunun az, kaynakların ise bol olduğu bir dönemde yaşıyordu, şimdilerde ülke nüfusu arttı; kaynaklar ise azaldı" örneğini vererek insanın her zaman temel ihtiyaçlarını karşılama arzusunun içgüdüsel boyutuna dikkat çeker. (Flanagan ve Hu, 2011: 306) Çünkü Han Feizi'ya göre ülkedeki sosyal ve ekonomik durum her ne olursa olsun insanın doğuştan gelen eğilimleri değişmez. Bu nedenle, ahlaki gelişimin doğal yollarla keşfedilerek sağlanması mümkün değildir. Ahlaki gelişimin sağlanabilmesi, insanın doğuştan gelen "bencil" doğasından arınmasıyla mümkün hale gelebilir. Bunun için yasaların konması ve "ödül ve ceza" ilkesinin uygulanması gerekir.

Bunu yanı sıra Han Feizi, "ödül" ve "ceza" ilkesinin gerekliliğini, "cezalardan korkmak ve ödüllere faydalanmak" olarak açıklar. (Watson, 2003: b.7) Çünkü insan, "bencil" doğasının getirdiği arzu ve ihtiyaçları kontrol altında tutmaması halinde "ceza" yaptırımlarının farkında olmak zorundadır. Eğer ki "bencil" güdülerden arınmayı başarabilirse karşılığında "ödül" alacağını bilecektir. Bu görüşün temelinde yine "yasa" vardır. Han Feizi'nin "Öyle ki ülkenin yasalar ile yönetilmesi demek; doğruyu övmek/ methetmek, yanlış ise kınamak/ suçlamaktır" söylemi hatırlanacak olursa, yasalara dayalı bir politik düzendeki temel standardın "ödül ve ceza" ilkesi olduğu daha net anlaşılabilir. Diğer bir deyişle, "yasa" temelli bir yönetim anlayışı, "doğru" ve "iyi" olanın takdir edilmesi; "yanlış" ve "kötü" olanın ise tenkit edilmesi anlamına gelir. Han Feizi'da, bu yönetim anlayışı benimsendiği zaman ülkenin yasalarla yönetilmesine bağlı olarak savaşların son bulabileceği fikri sabittir. Zaten Han Feizi'yı bu fikre iten ve Fa ekolünü anlamlandıran bu yaklaşımın çıkış noktası insandır:

Genel manada söylemek gerekirse dünyadaki mevcut düzen, insan duyguları/insan ilişkileri ile uyumlu olmak zorundadır. İnsan duyguları, sevilen ve sevilmeyen/hoşlanılan ve hoşlanılmayan her şeyi kapsar ki tüm

bunlar, 'ödül ve ceza' uygulamasının temelidir. Ödül ve ceza uygulanabilir olduğunda, yasaklar ve emirler üstün olacak ve böylece hanedanlık yönetimi başarıya ulaşacaktır.¹⁴

Han Feizi öğretisinde "ödül ve ceza", bu yönüyle bir sistem haline gelir. Han Feizi için bu sistem, bir denge sağlamalı ve uygulanabilir olmalıdır. Uygulanabilirliği de hanedanlık bünyesinden başlayarak halka uzanan bir yapıda olmalıdır. Diğer bir deyişle, insanlar arasında hiçbir ayırım gözetmeksizin toplumdaki her bireyi kapsayan bir biçimde uygulanması gerekmektedir, tıpkı yasalar gibi... Bunun anlamı, "ödül ve ceza" ilkesinin "adalet ve eşitlik" kuralına göre belirlenmesi gerektiğidir. Aynı zamanda ödüller ve cezaların ayırt edici olması ve aralarında bir denge kurulması da oldukça önemlidir. Bu dengeyi Han Feizi şu sözlerle anlatır:

Eğer cezalar ağır; ödüller ise az olursa bu, hükümdarın halkını sevdiği anlamına gelir ki halk, ödüller için ölümü göze alabilir. Eğer ödüller çok; cezalar ise hafif olursa bu, hükümdarın halkını sevmediği anlamına gelir ki halk, ödüller için asla ölümü göze almaz.¹⁵

Han Feizi'ya göre cezaların ağır; ödüllerin az olması, cezalandırmaya karşı direnilmesi ve böylece ödüllerin elde edilebilmesine zemin hazırlar. Ancak cezaların hafif kalması ve ödüllerin çok olması, cezalandırmadan korkulmadığını ve bu nedenle ödüllerin elde edilebilmesine ihtiyaç duyulmadığı anlamına gelir. Burada vurgulanan, cezaların belirleyici bir biçimde katı ve sert olması; yaptırımlardaki sonuçların düşünülerek ödülleri kazanmaya yönlenebilmeyi ifade eder. Bu bağlamda "ödül" ve "ceza", gerek siyasal düzen gerekse toplumsal düzen için mutlak gerekli olan ve yasaların uygulanmasını tamamlayan asıl unsurdur. Bu sebepten ötürü ödül ve cezaların uygulanması da bir dengeye bağlı olarak gelişim gösterir. İşte bu dengenin sağlanmasındaki amaç, "doğru" olanın takdir edilmesi ve "yanlış" olanın cezaya maruz bırakılmasıdır:

(...) Ceza ve takdir ile kastedilen nedir? Suçluları, ölüm ya da işkenceye maruz bırakmakla kastedilen cezadır. Erdemlileri, cesaretlendirmek ya da ödüllendirmekle kastedilen ise takdirdir.¹⁶

Bu söylemden yola çıkarak diyebiliriz ki "iyi" ve "doğru" olana mükâfat vermek ödül; "kötü" ve "yanlış" olana ağır yaptırımlar uygulanması ise ceza olarak açıklanır. Böylece "iyi" ile "kötü" arasındaki ayırım yapılabildiği gibi "doğru" ile "yanlış" olanın net çizgilerle belirlenmesi de sağlanmış olur. Zaten Han Feizi'da düzen ve kaos, güvenlik ve tehlike gibi durumların ortaya çıkışı, güçlü ya da zayıf olmak ile bağlantılı değildir. Böylesi bir süreç ve ortama neden olan temel faktör, "iyi" ya da "kötü" olmak ve "doğru" ya da "yanlış" yapmakla şekillenir. (Gao, 2010: 292-293) Bu nedenle, "yasa" temelli bir siyasal sistemle bütünleşen ödül ve ceza ilkesi, iyi-kötü ve doğru-yanlışın ayırt edilebilmesine imkân tanır. Hatırlanacağı gibi yasa, hükümdar ve maiyetiyle başlayan, hanedan mensuplarıyla devam ederek toplum geneline yayılan bir uygulamayı ön görür. Benzer şekilde ödül ve ceza, uygulanma açısından aynı usul ve esaslara dayanır. Bu usul ve esaslar, Han Feizi öğretisinde karşımıza çıkan "sosyal yaşamdaki eşitlik" ilkesini vurgular.

Doğru olanı yükselt; yanlış olanı cezalandır. Böylece değerli ve iyi olan görevinde ilerleme kaydeder; hain ve kötü olan ise mevcut görevinden azledilmiş olur.¹⁷

Han Feizi'nin bu sözüyle anlaşılan şudur; her kim doğru işler yapıyorsa o kişi takdir edilecek ve her kim yanlış işler yapıyorsa o kişi cezasını çekecektir. Bu bağlamda, iyi-kötü, doğru-yanlış, değerli-değersiz, aptal-akıllı vb. arasındaki farkın belirlenebilmesi, ödül ve ceza dengesine bağlıdır. Diğer bir deyişle, 'ödüllerin az mı çok mu' ya da 'cezaların ağır mı yoksa hafif mi' oluşu bu farkları belirleyen etmenlerdir. (Gao, 2010: 660)

Buna istinaden denilebilir ki ödül ve ceza dengesi adil olmalıdır. Bununla birlikte Han Feizi düşüncesinde, bu dengenin korunabilmesini sağlayan en etkili yöntem, ödüllerin belirgin kılınması ve cezaların sert/katı olmasıdır. Çünkü ödüller çok olduğunda hak edilen takdirin boyutu da değişmiş olur

¹⁴ "凡治天下，必因人情。人情者有好惡，故賞罰可用；賞罰可用，則禁令可立，而治道具矣。" (Gao, 2010: 681)

¹⁵ "重刑少賞，上愛民，民死賞；多賞輕刑，上不愛民，民〔不〕死賞。" (Gao, 2010: 755)

¹⁶ "...何謂刑德？曰：殺戮之謂刑，慶賞之謂德。" (Gao, 2010: 52)

¹⁷ "是在焉，從而舉之；非在焉，從而罰之。是以賢良遂進而姦邪並退，故一舉而能服諸侯。" Gao, Huaping, Wang Qizhou, Zhang Sanxi, Han Feizi, Zhonghua Shuju, Beijing, 2010, 44. Bölüm, sf: 636.

ki bu durum çatışma ve kargaşaya yol açar. Aynı şekilde cezalar hafif kaldığında işlenen suçların ciddiyeti kavranamaz ki bu durum büyük ve tehlikeli sorunlara yol açar. Bu konuya ilişkin Han Feizi diyor ki:

Dolayısıyla, hanedanlık yönetiminde cezanın üstün gelmesi düzenin başlangıcı; ödülün üstün gelmesi ise kaosun başlangıcıdır.¹⁸

Bu sebeple, "yasa" ile "ödül ve ceza", hâkimiyetin korunması yolunda belirlenmiş olan siyasi sistemin temel prensibi haline gelmelidir. Han Feizi'ya göre egemenliği elinde bulunduran hükümdar, "yasa" üstünlüğünü koşulsuz şartsız kabul ederek ülkeyi yönetmeli ve "ödül ve ceza" dengesini mutlak suretle uygulamalıdır.

(...) Yasaları sert; ayrımları ise mutlak olmalıdır... Gerçekten de ülkede düzen varsa halk güvencedir. Eğer ki işler karmaşıklarsa ülke tehlikeye sürüklenir. Sert yasalar, insan duygularına temas eder; hafif yasalar ise gerçeklerden uzaklaştırır.¹⁹

Burada Han Feizi düşüncesindeki yasa ve yasakların önemi açık bir şekilde görülür. Han Feizi'ya göre toplumdaki düzen ve huzurun kaynağı sert yasalar ve yasaklardır. Aksi takdirde kaos olarak nitelendirilen toplumsal düzensizlik kaçınılmaz olur. Ayrıca Han Feizi, bu görüşüne bağlı olarak şu sözleri de ekler:

Bununla birlikte, eğer ki yasaklar hafif olur ve gerçeklerden uzaklaşırsa; ödül ve ceza uygulaması, amacının dışına çıkmış olur.²⁰

O halde söylenebilir ki, sert olmayan yasa ve yasaklar, yalnızca ülkedeki güven ortamını değil; aynı zamanda siyasi sistemin temel ilkesi olan ödül ve ceza dengesini de bozacaktır. Han Feizi, temel amacını hanedanlığın devamlılığı ve hâkimiyetin korunması olarak açıkladığına göre asıl görevi de ülkeyi yöneten hükümdara yükler:

Ülkeyi yöneten hükümdar, her zaman yasalara bağlı kalmalıdır. Yaşam boyu iniş ve çıkışlar vardır. Bir hükümdarın başarısız olması, ödül ve ceza dengesindeki mutlak ayrımları yapamamasından kaynaklanır. Ülkeyi yöneten hükümdar, her ne suretle olursa olsun ödül ve ceza dengesindeki mutlak ayrımları yapmalıdır.²¹

Bu sözler, Fa ekolündeki dayanak noktasının anlaşılması açısından oldukça önemlidir ki öncelikle "yasa" ve "ödül-ceza" ilkesine dikkat çekmek gerekir. Buna göre Han Feizi, ülkeye hakim olan kaos ortamının gerçek nedeni olarak hükümdarı işaret eder. O dönemdeki siyasi bütünlüğün bozulması, toplumsal karmaşayı da beraberinde getirmiştir. Diğer bir deyişle, düzensizliğin kaynağı ülke yönetimindeki çalkantıdır. Öyle ki, bu karmaşanın sorumlusu hükümdardır ve bu karmaşaya yol açan esas etken, hükümdarın yasalardan uzaklaşması; dolayısıyla da ödül ve ceza dengesini hiçbir zaman sağlayamamış olmasıdır. Buradaki temel prensip Han Feizi tarafından şu şekilde açıklanır:

Ülke, hükümdarın at arabası; heybetli konumu ise hükümdarın atıdır. Eğer hükümdar at arabasını nasıl süreceğini bilmezse bütün kuvvetini tüketse bile kaosun gelişini engelleyemez. Eğer ki hükümdar, at arabasını nasıl süreceğini bilirse refah ve huzur ortamını koruyarak hâkimiyetin devamlılığını sağlayabilir (Liao, 1939: 133-134).

Buradan da anlaşılacağı gibi ülkedeki karmaşanın son bulmasındaki sorumluluk yine hükümdara düşer. Ülkeyi yöneten hükümdar ve maiyetiyle başlayan, hanedan mensuplarından beyliklere dek uzanan bir siyasi düzenin varlığı, toplumsal düzenin yeniden sağlanmasına öncülük edecektir. Bu sebeple hükümdar, "yasa ve yasakları" net bir şekilde belirlemeli, "ödül ve ceza" ilkesini kendisinden başlayarak eşitlik ve adalet çerçevesinde toplumdaki herkese karşı uygulamalıdır. Daha sonra, hem "yasa" hem de "ödül-ceza" ilkesi, saray yaşamından sosyal yaşama dek uzanan bir sisteme bağlanmalıdır. Buna bağlı

¹⁸ "故治民者，刑勝，治之首也；賞繁，亂之本也。" (Gao, 2010: 757)

¹⁹ "...，則法必嚴以重之。夫國治則民安，事亂則邦危。法重者得人情，禁輕者失事實。" (Gao, 2010: 761)

²⁰ "然而禁輕事失者，刑賞失也。" (Gao, 2010: 761)

²¹ "治國者莫不有法，然而有存有亡。亡者，其制刑賞不分也。治國者，其刑賞莫不有分。" (Gao, 2010: 761)

olarak, siyasal düzen geri gelecek, savaş ve kargaşa ortamı sona erecek; akabinde toplumsal barış ve huzura kavuşulacaktır.

Han Feizi'da "Düzen"

Han Feizi düşüncesinde siyasal düzenin temeli, "yasa", "otorite" ve "devlet idaresi" olarak belirlenen unsurlar üzerine kuruludur ki hatırlanacağı gibi bu üç unsur, Fa ekolünü niteleyen esas öğelerdir. Bu öğeleri tamamlayan en önemli ölçüt ise "ödül-ceza" dengesinin sağlanmasıdır. Tüm bunlar, aynı zamanda sosyal düzenin de temelidir. Han Feizi'daki "eşitlik" ve "adalet" kavramları ise, toplumsal düzende katı kurallara bağlanan sistemin objektif olduğunun bir göstergesidir. Bu görüşün çıkış noktası ise, 'insan doğasının bencillikten uzaklaşabilmesi' amacındır.

Yasalar, asla ama asla soylulara dalkavukluk etmek için koyulmaz... Eğer ki hükümdar ve maiyeti, yasaları gözden çıkarıp bencilliği kabul ederse; hiyerarşik düzen adına hiçbir ayrımdan söz edilemez.²²

Burada öncelikle, "yasa" temelli siyasal düzende hiç kimseye ayrıcalık tanınmaması ya da öncelik verilmemesi gerektiği vurgulanır. Bunun anlamı, yasaların herkese eşit bir biçimde uygulanmasının önemidir. Bu ifade, bir insanın hanedan mensubu, yönetici ya da soylu olması nedeniyle yasalardan muaf tutulmasının son derece yanlış olduğunu açıklar. Aynı zamanda Han Feizi, bencilliğin var olduğu sürece yasalara itimat etmekle ilgili herhangi bir durumun söz konusu olmadığını da anlatır. Çünkü bencilliğin doğurduğu sonuçların en başında, içgüdüsel arzuların açığa çıkması gelir ve Han Feizi öğretisinde, "Arzularda teslim olmaktan daha büyük bir suç yoktur."²³ Öyle ki arzular, var olan ile yetinmemeye yol açar; böylece açgözlülük ortaya çıkar; zaten Han Feizi, "Açgözlülüğün daha büyük bir hata yoktur." (Gao, 2010: 224-225) sözüyle de bu görüşünü destekler.

Eğer ki hükümdar ve yöneticiler, açgözlü, doyumsuz, menfaat düşkünü ve kazanç meraklısı ise çöküş kaçınılmazdır.²⁴

Burada ise, "açgözlülük", "doyumsuzluk", "çıkarıcılık" gibi bazı nitelikler göze çarpar. Han Feizi, bu nitelikleri sıralarken "bencillik" gibi bir güdünün getirdiği zararları da anlatır aynı zamanda... Bencil olma durumu, hırsları açığa vurur; hırslar, daha çok arzulamayı; daha çok arzulamak ise, açgözlülük ve doyumsuzluğu ortaya çıkarır. Han Feizi'ya göre o dönemki hükümdar ve maiyeti, diğer hanedan mensupları, yöneticiler ve beyler, "bencillik" ile "açgözlülük" neticesinde ülkedeki kaos ortamına zemin hazırlamıştır. Çünkü bencillik ve açgözlülüğün pençesine düşerek içgüdüsel arzuların ön plana geçmesine engel olamamışlar ve nitekim ülke yönetiminden bihaber yaşayıp zevk ve sefaya dalmışlardır. Han Feizi, bu görüşüne paralel olarak şunları da ekler:

Bilgisi sınırlı olan kişilerin küçük hesaplar peşinde koşmasına izin verilmemeli ve sadakat duygusu eksik olan kişilerin yargı yönetiminde görev üstlenmesinin önüne geçilmelidir.²⁵

Bu sözler, devlet yönetiminde bilgelik ve sadakatin ne denli önemli olduğuna işaret eder. Han Feizi düşüncesinde temel olan "yasa" düzenidir; ama yasaların hâkim olduğu bir yönetim anlayışına bilgelik ve sadakat duygusundan uzak olan hanedan mensuplarıyla ulaşabilmek imkânsızdır. Han Feizi, bu görüşünü en açık şekilde şöyle dile getirir:

Bilmeden konuşan insan, bilge değildir. Bilen ama konuşmayan insan ise, sadık değildir. Hanedanlık bünyesinde sadık olmayan herkes, ölüm cezasına mahkûm edilmelidir. Aynı şekilde dürüstlükten yoksun olanlar da ölüm cezasına çarptırılmalıdır.²⁶

Bu söylemden çıkarılacak ilk sonuç, Han Feizi için bilgelik, sadakat ve dürüstlüğün önemidir. Çünkü bu özellikler, insanın bencillikten uzaklaşması ve içgüdüsel arzularından arınmasının bir göstergesidir. Bir başka sonuç ise, bu özelliklerin bilmek ile konuşmak arasındaki bağlantısıdır. Bu bağlantı, bilgi sahibi

²² "法不阿貴，繩不撓曲。...人主釋法用私，則上下不別矣。" (Gao, 2010: 50)

²³ "罪莫大於可欲。" (Gao, 2010: 223)

²⁴ "饕餮而無饜，近利而好得者，可亡也。" (Gao, 2010: 148)

²⁵ "故曰：小知不可使謀事，小忠不可使主法。" (Gao, 2010: 178)

²⁶ "「不知而言，不智；知而不言，不忠。」為人臣不忠，當死；言而不當，亦當死。" (Gao, 2010: 1)

olmadan konuşmanın cahillik olduğunu; bilgi sahibi olup da konuşmamanın ise vefasızlık olduğudur. Bundan dolayı Han Feizi'da vefasızlığın neticesi ölüm olmalıdır; çünkü vefasızlık dürüstlükten yoksunluk anlamına gelir.

Böylesi bir ifade, Han Feizi'nin siyasal görüşünü daha da netleştirir. Peki, ama Han Feizi düşüncesinde siyasal düzenin kaynağı nedir? Bu soruya yanıt olarak, Batı Zhou (M.Ö. 1100-M.Ö. 771) dönemindeki yönetim anlayışı verilebilir. Şöyle ki Han Feizi, eski dönem hükümdarları ve hanedanlık yönetiminden övgü dolu sözlerle bahseder. Han Feizi'ya göre, Doğu Zhou (M.Ö. 770- M.Ö. 221) döneminden önce ülkedeki barış ve huzur, yönetim anlayışındaki doğru metotların uygulanmasıyla sağlanmıştır. Bu demek oluyor ki siyasal düzende göze çarpan kilit nokta, Batı Zhou (M.Ö. 1100-M.Ö. 771) dönemindeki yönetim anlayışına dönüşün gerçekleşebilmesidir.

Öyle söylenir ki ülke yönetiminde başarılı olan eski dönem insanları, hiçbir zaman 'Tian'²⁷in yolundan ayrılmamış; her zaman yaratılışlarıyla uyumlu bir yaşam sürmüş; ödül ve ceza prensibini benimsemişlerdir.²⁸

Bu söylemden de anlaşıldığı üzere Han Feizi'daki siyasal düzen örneği, kaos öncesi dönemdir. Han Feizi'ya göre o dönemde "bencillik" ve "açgözlülük" gibi insanı hırslandıran içgüdüsel arzuları kontrol altında tutan ölçütler vardı ve bu ölçütler gerek siyasal gerekse toplumsal yaşamı ayakta tutan güçlerdi. Çünkü insanlar, evrendeki düzeni sağlayan güç "Tian" ile uyumlu bir hayat benimseyebilmişti ki bunun anlamı, ahlaki eğilimler doğrultusunda yaşayabilmektir. Böylesi bir sürecin var olmasındaki en belirgin neden, sosyal düzenin "ödül-ceza" ilkesiyle sağlam bir temele oturtulmasıydı. Nitekim Doğu Zhou döneminden önce, cezaların sert olması ihtiyacı doğmamış; çünkü emir ve yasaklar halk üzerinde yeterli etkiyi yaratabilmiştir. Öte yandan ödül-ceza ilkesiyle birlikte, "iyi-kötü" ve "doğru-yanlış" arasındaki ayrım kesin çizgilerle yapılabilmıştır.

Eski dönem insanları, Fa Düşünce Ekolü'nün başlıca özelliklerini çoktan tamamlamışlardı. Onlar, gökyüzü ile yeryüzünü izledi; nehir ile okyanusları inceledi ve dağ ile vadilerin izini sürdüler. Böylece güneş ile ayın saçtığı ışık gibi ülkeyi yönettiler, tıpkı dört mevsimin dönüşü gibi görevlerini yerine getirdiler ve bulut ile rüzgârın gökyüzüne yayılması gibi ülke topraklarına fayda sağladılar. Onlar, hiçbir zaman ne açgözlülükle yanıp tutuştular ne de bencilliğin pençesine sığındılar. Her zaman yasalara güvendiler ve kausun son bulması ile mevcut düzene kavuşulması düşüncesinden ayrılmadılar. Doğrunun takdir edilmesi ve yanlışın suçlanması adına ödül ve ceza uygulamasına bağlı kaldılar. Onlar, asla ama asla Tian'in iradesine aykırı olan tutum ve davranışlarda bulunmadılar; aksine her zaman insanoğlunun duygu ve düşüncelerini incitmekten kaçındılar.²⁹

Buradaki en dikkat çekici detay, Doğu Zhou döneminden önceki devlet idaresinin evrendeki düzenle uyumlu bir biçimde yürütülmüş olmasıdır. Siyasal ve toplumsal düzen, doğadaki denge ve döngüyle iç içe varlığını sürdürmüş ve böylece kaosa yol açan durumlara imkân tanınmamıştır. İşte Han Feizi, hâkimiyetin korunması için böylesi bir yönetim anlayışından bahseder. Han Feizi'ya göre, bu yönetim anlayışından uzaklaşılması, ülkedeki kaos ortamını beraberinde getirmiştir; çünkü hükümdar ve yöneticiler, savaşa sürüklenmenin önüne geçememiştir. Bu nedenle Han Feizi, ülkeyi kaosa götüren kötü hükümdar ve yöneticileri anlatırken oldukça ağır bir üslup kullanır ve onları sert bir dille eleştirir. Han Feizi öğretisinde "yasa" ve "yasaklar" esastır; ancak dönemin hükümdar ve yöneticileri, "bencillik" ve "açgözlülük" dolu arzulara boyun eğdikleri için siyasal ve toplumsal düzen bozulmaya yüz tutmuştur. (Gao, 2010: 326)

O halde söylenebilir ki Han Feizi, Doğu Zhou dönemdeki kargaşa ortamına yol açan nedenleri sıralarken öncelikle hanedanlık kapsamında bir değerlendirme yapar. Çünkü yaşanan siyasal

²⁷ "Tian 天" kavramı öncelikle "gökyüzü", "fiziki gök" gibi ifadeleri karşılar. Zhou dönemine geldiğinde ise "gökyüzüne yüklenen anlam", "evreni yaratan ve yöneten güç" olarak değişmiştir. Buna bağlı olarak "Tian" kavramı, ilahi bir anlam daha yüklenmiş ve "evrenin yaratıcısı ve yöneticisi" olarak açıklanmıştır. Ancak "Tian" kavramı, hiçbir şekilde "tanrı" tanımıyla karıştırılmamalıdır; çünkü "Tian" sadece var olan düzeni sağlayan ve koruyan bir "güç" olarak ifade edilmektedir. Bu kavram, özellikle Ru ekolü kurucusu ve temsilcisi Konfüçyüs öğretisindeki "evren" görüşünün temel yapısını oluşturur.

²⁸ "聞古之善用人者，必循天順人而明賞罰。" (Gao, 2010: 301)

²⁹

"古之全大體者：望天地，觀江海，因山谷，日月所照，四時所行，雲布風動；不以智累心，不以私累己；寄治亂於法術，託是非於賞罰，屬輕重於權衡；不逆天理，不傷情性；... .." (Gao, 2010: 313)

çalkantıdan hükümdar ve maiyeti sorumlu tutulur. Bu konuya ilişkin düşünürün “六微 (altı ufak ayrıntı)” olarak adlandırdığı şu yaklaşımına özellikle dikkat etmek gerekir:

Altı ufak ayrıntıdan ilki, otoritenin alt kademenin elinde kalmasıdır. İkincisi, yöneticilerin ilgilendiği konuların hükümdarın ilgilendiği konulardan farklı olması ve yöneticilerin yabancı desteklere bel bağlamasıdır. Üçüncüsü, son çare olarak gizleme ve uydurma yolunun seçilmesidir. Dördüncüsü, Avantaj-dezavantaj ile fayda-zarar konusunda çelişki ve karşıtlıkların oluşmasıdır. Beşincisi, statü ve üstünlük sağlama adına yaşanan iç ihtilafların müşterek kargaşasıdır. Altıncısı ise, düşman beylikler tarafından görevden alınmalar ve yeni atamaların yapılması sonucu oluşan manipülasyondur.³⁰

Burada, iç karışıklıklara neden olan bir takım durumlar sıralanmıştır ki bu ayrıntılar, siyasal düzenin çöküşü hakkında bazı ipuçları taşır. Yetkinin üst tabakadan uzaklaşması, hükümdar ile yöneticiler arasında yaşanan fikir ayrılıkları, devlet idaresinde dış takviyelerden medet umulması ve akabinde gelen manipülasyon... Han Feizi'ya göre bu durumlar, hanedan mensuplarında gözlenen bencil ve açgözlü tutum ve davranışların bir sonucudur ki Han Feizi, hükümdar ve maiyetinin yaptığı yanlışları; “十過 (on hata)” olarak tanımlar:

On hatadan ilki, sadakatin karınca kararınca kalması ki büyük çaptaki sadakate ket vurur. İkincisi, küçük hesaplar peşinde koşulması ki büyük avantajları yokuşa sürer. Üçüncüsü, kişisel önyargıya zorlamak, Li kurallarına aykırı davranmak ve otoriteyi zorla kabul ettirmektir. Dördüncüsü, siyasi öğütlere aldırış etmemek ve beş müzik notası ile şıarmaktır. Beşincisi, hırslı ve haris olanı, dik kafalı olanı korumaktır ki bu, ülkeye yıkım getirir. Altıncısı, kadın şarkıcılara düşkün olmak ve yönetim işlerini aksatmaktır ki bu, hanedanlığın felaketi olur. Yedincisi, uzun soluklu seyahatler için yola çıkmak ve serzenişlere aldırış etmemektir ki bu, hanedanlıktaki statüyü tehlikeye atan en mutlak yoldur. Sekizincisi, suç işlemek, sadık yöneticilerin sözlerine kulak asmamak ve zorla fikir dayatmasında bulunmaktır ki bu, yüksek itibarı yerle bir eder ve insanlar tarafından alay konusu olur. Dokuzuncusu, sınırların güçlendirilmesi için çaba göstermemek ve uzaklardaki derebeylerine bel bağlamaktır ki bu, toprakların parçalanmasına yol açar. Onuncusu, kendi topraklarının en küçüğü olup da büyük güçleri hor görmek ve hiç kimseden tavsiye almamaktır ki bu, kendi neslinin yok edilmesine zemin hazırlar.³¹

Burada ise, hâkimiyetin devamlılığını tehlikeye sokan ve siyasal düzenin çöküşüne yol açan her türlü yanlış, detaylarıyla birlikte anlatılır. Sadakat duygusunun yitirilmesi, geleneksel kurallardan uzaklaşılması, zevk ve sefaya vakit ayrılması, idari işlerin aksaması, bencillikle hareket edenlere destek verilmesi, hanedan topraklarındaki bütünlüğün korunamaması... Han Feizi'ya göre bu yanlışlara düşen hükümdar ve yöneticiler var olduğu sürece kaos kaçınılmazdır. Bu nedenle Han Feizi, hükümdarlık makamına yakışacak ideal insanın mutlaka yetenekli olması gerektiğini söyler. Çünkü önemli olan hükümdarın kişisel çıkarları değil; statüsüdür ve korunması gereken itibar değil; egemenliktir. Bu konuyla ilgili olarak Philip J. Ivanhoe'nin "*Han Feizi and Moral Self-Cultivation*" adlı kitabındaki şu anlatımı önemlidir:

Han Feizi'nin pek çok kez vurguladığı konu, hükümdarın doğuştan gelen doğasının ya da karakterinin değişmesi değil; hükümdarın dış dünyaya karşı tutum ve davranışları, algı ve kavrayışının değişmesidir. Çünkü amaç, yaltaklık etmek ve nüfuzunu kullanmak gibi kişisel menfaate dayanan davranışlardan kaçınılmasını sağlamaktır. (Ivanhoe, 2011: 37)

Burada, Han Feizi düşüncesindeki hükümdarın “nasıl” tasvir edildiği görülebilir. Bu tasvire göre hükümdar, kesinlikle kendi çıkarlarını ön planda tutan bir profil çizmemelidir; aksi takdirde hakimiyetin korunması imkansızlaşır. Çünkü Han Feizi'ya göre böylesi bir profil, hanedanlık bünyesinde olup biten her şeyin hanedanlık dışında da bilinmesi anlamına gelir ki bu, en tehlikeli durumlardan biridir. Bu bağlamda, ülke idaresinde yaşanan durumların dış topraklardan her şekilde gizlenmesi esastır. Yine Philip J. Ivanhoe, “Han Feizi'ya göre bilgi yalnızca güç değildir; aynı zamanda bir tehdittir” (Ivanhoe, 2011: 38) diyerek bu görüşü doğrular.

³⁰ “六微：一曰權借在下，二曰利異外借，三曰託於似類，四曰利害有反，五曰參疑內爭，六曰敵國廢置。此六者，主之所察也。” (Gao, 2010: 357)

³¹ “十過：一曰行小忠，則大忠之賊也。二曰顧小利，則大利之殘也。三曰行僻自用，無禮諸侯，則亡身之至也。四曰不務聽治而好五音，則窮身之事也。五曰貪復喜利，則滅國殺身之本也。六曰耽於女樂，不顧國政，則亡國之禍也。七曰離內遠遊而忽於諫士，則危身之道也。八曰過而不聽於忠臣，而獨行其意，則滅高名，為人笑之始也。九曰內不量力，外恃諸侯，則削國之患也。十曰國小無禮，不用諫臣，則絕世之勢也。” (Gao, 2010: 77)

O halde Han Feizi için güven uyandıran tek yöntemdir "yasa"... Devlet idaresindeki esasların değişmemesi ve siyasal bütünlüğün korunması, "yasa" temelli bir yönetim şekliyle sağlanabilir. Buna dayanarak Han Feizi, '安術有七(güvenliğin yedi yolu)' ve '危道有六 (tehlikenin altı yolu)'nu açıklar:

Güvenliğin Yedi Yolu: Birincisi, doğru ve yanlışla göre ödül ve ceza uygulamasıdır. İkincisi, iyi ve kötüye göre mutluluk ve mutsuzluk yaşamaktır. Üçüncüsü yasa ve standartlara göre yaşam ve ölümdür. Dördüncüsü, değerli ve değersiz arasındaki ayrımı yapmak; ama sevgi ile nefret arasında herhangi bir ayrım yapmamaktır. Beşincisi, aptal olan ile bilge olan arasındaki ayrımı yapmak; ama suçlanan ile takdir edilen arasında herhangi bir ayrım yapmamaktır. Altıncısı, ölçü ve sınırları net bir şekilde belirlemek ve varsayımlara meydan vermemektir. Yedincisi ise, karşı tarafa güven vermek ve hilekârlıktan uzak durmaktır.

Tehlikenin Yedi Yolu: Birincisi, sınırların güvenliğini tehdit eden kararlar almaktır. İkincisi, yasaların hiçe sayılması yönünde davranışlarda bulunmaktır. Üçüncüsü, insanların karşılaştığı tehlikeli durumlardan menfaat sağlamaktır. Dördüncüsü, insanların uğramış olduğu felaketlerden keyif almaktır. Beşincisi, insanların güvenliğini tehlikeye atmaktır. Altıncısı ise, sevilen kişilerle samimiyeti koruyamamak ve nefret edilen kişilerle araya mesafe koyamamaktır.³²

Bu açıklama, ülke yönetimindeki temel anlayışın "insanlar" üzerine değil; "yasalar" üzerine kurulu olması gerektiğini anlatır. Çünkü Han Feizi öğretisinde "yasa", insanın doğuştan gelen doğasına uygundur ve ülke yönetiminin temel prensipleriyle bağdaşır. Ülke yönetiminin "yasa" temelli bir anlayışa dayanması, toplumsal düzenin de gerektiği gibi sağlanabileceği anlamına gelir ki bu anlayıştaki asıl görev yine hükümdarıdır:

Bilinçli bir hükümdar, ülke genelindeki tüm meseleleri "yasa" temeline göre çözüme kavuşturmalıdır ki akabinde, ülkeyi rahatlıkla yönetebilsin ve hanedanlık bünyesinde tamamlanmamış olan hiçbir görevi kalmamasın. Eğer ki "yasa", ülke idaresinin kemikleşmiş prensibi haline gelirse; işte o zaman hükümdar hiçbir endişe taşımadan geceleri başını yastığına koyabilir. Hanedan mensupları ve yöneticiler de gündelik yaşamlarına memnuniyetle devam edebilir. (Liao, 1939: 274)

O zaman Han Feizi'ya göre devlet idaresindeki en doğru yöntem, belirlenen standartlar ve kriterlere güven duymaktır; insanlara değil! Çünkü insan, doğası gereği doğuştan "kötü"dür ve ülkeyi felakete sürükler. Ancak belirlenen standart ve kriterler hem siyasal bütünlüğün korunmasını hem de diğer ülke topraklarının ele geçirilerek sınırların genişletilmesini sağlar. O halde standart ve kriterlere bağlı kalan bir ülke, sözlere kulak asmaz ve yasalara güven duyar. (Gao, 2010: 762-763)

Bu açıdan bir değerlendirme yapıldığında, Han Feizi öğretisindeki siyasal ve toplumsal düzenin yeniden sağlanması yolunun "yasa" temeline dayanan ve "ödül-ceza" uygulamasını esas alan bir yönetim anlayışından geçtiği anlaşılabilir:

Bir ülke ne tamamen güçlü ne de tamamen zayıftır. Eğer ki yasalar güçlüyse ülke de güçlü olur. Eğer ki yasalar zayıf ise ülke de zayıf olur.³³

"Eğer, siyasal düzen için belirlenen standart ve kriterler açıklığa kavuşursa; sınırlar geniş olmasa da refah sağlanır. Eğer, ödül ve ceza uygulaması benimsenir ve güven ile pekiştirilirse; nüfuz az olsa da otorite sağlanır.³⁴

Öyleyse, ülke genelindeki düzenin geniş sınırlar ya da yoğun nüfusla değil; "yasa", "yasaklar" ve "ödül-ceza" uygulamasıyla sağlandığı açıktır. Ancak bu düzene ulaşabilmenin ilk adımı, bencillik, açgözlülük ve çıkarıcılık içeren tüm tutum ve davranışlardan arınabilmektir. Han Feizi'ya göre, bu tutum ve davranışlar var olduğu sürece kaos ve savaş ortamından kurtulmak mümkün değildir; çünkü bu şartlar altında yasaların yürürlüğe girebilmesi ya da ödül-ceza sisteminin uygulanabilmesi imkansızlaşır. Diğer bir deyişle insanın doğuştan "kötü" olan doğasının değişmesi şarttır. Dolayısıyla Han Feizi, insan

³² "安術： 一曰賞罰隨是非，二曰禍福隨善惡，三曰死生隨法度，四曰有賢不肖而無愛惡，五曰有愚智而無非譽，六曰有尺寸而無意度，七曰有信而無詐。

危道：

一曰斷削於繩之內，二曰（斷）〔斷〕割於法之外，三曰利人之所害，四曰樂人之所禍，五曰危人於所安，六曰所愛不親，所惡不口。" (Gao, 2010: 288-289)

³³ "國無常強，無常弱。奉法者強則國強，奉法者弱則國弱。" (Gao, 2010: 41)

³⁴ "臣故曰：明於治之數，則國雖小，富；賞罰敬信，民雖寡，強。" (Gao, 2010: 177)

doğasında doğuştan var olan bencil ve çıkarıcı arzuların izinden gitmenin doğurduğu sonuçlara değinir ki bu arzular, gerek siyasal gerekse toplumsal düzenin bozulmasına yol açan asıl nedenlerdir. (Galvany, 2013: 100)

Zaten Han Feizi'yi dönemin diğer düşünürlerinden ayıran en belirgin özelliği, politik sistemin yeniden düzenlenmesine ilişkin farklı bir bakış açısı sunması, hanedanlık yönetimi ve hükümdarın otoritesi üzerine değişik bir boyuta ulaşan düzenden bahsetmesidir. (Wang ve Chang, 1986: 101) Bu politik sistem içinde hükümdarın görevi, "yasa" temelli düzeni sağlamak ve korumak olmalıdır. Sonrasındaki görev ise hanedan mensupları ve yöneticilere düşer. Bu görev ekseninde, halka kadar uzanan bir sistematik oluşum fikri göze çarpar ve bu fikir, Han Feizi'deki toplumsal düzenin dayanak noktasıdır. Bu düzen, "yasa" ile "ödül-ceza" ilkesi etrafında şekillenerek inşa edilebilecek bir yapıya sahiptir. Önemli olan, "yasa" ile "ödül-ceza" dengesinin en doğru şekilde belirlenerek "eşitlik" prensibine uygun biçimde uygulanabilmesidir. Buradan yola çıkarak söylenebilir ki, Han Feizi felsefesinde "yasa" ve "yasaklar" temeldir ve bu temeli oluşturan asıl güç, "ödül-ceza" dengesidir. Bu bağlamda gelişen bir siyasal düzenin varlığı, ülkeye toplumsal barış ve huzurun yeniden hâkim olmasını sağlayacaktır. Ayrıca Han Feizi düşüncesinde bu düzen, ülkeyi yöneten hükümdarın menfaatleri üzerine değil; hanedanlıktaki statüsü üzerine kurulu olmalıdır. Nitekim Han Feizi'de esas olan hanedanlığın devamlılığını ve hâkimiyetin korunmasını sağlamaktır.

Sonuç

Han Feizi'nin yaşadığı dönemdeki savaş ve kargaşa ortamı, düşünce ekollerinin doğuşunu sağlamıştır ki zaten ortaya çıkan ekoller ortak bir amacın etrafında birleşir. Bu ortak amaç, ülke yönetimde istikrarın yeniden sağlanması ve toplumsal düzene yeniden kavuşulmasıdır. Birbirinden farklı öğretilerle yola çıkan düşünürler, değişik ilkeler çerçevesinde ülkedeki sorunların çözümüne ilişkin görüş açıklar. Bu düşünürler arasında, politik sisteme yeni bir soluk kazandırmak isteyen ve bu hedefine sonraki dönem yönetimleri üzerinde ulaşmayı başarabilen Han Feizi vardır.

Fa ekolünün temsilcisi ve sembol kişisi olan Han Feizi, politik görüşünün temelini "yasa" olarak belirlemiştir. Bu görüşün dayanak noktası ise, "insan doğasının doğuştan kötü" olduğu kuramıdır. Han Feizi'ye göre, doğuştan "kötü" olan insan, ancak ve ancak "yasa" temelli bir düzenin varlığıyla doğasını "iyi" yönde değiştirebilir. Aksi takdirde doğuştan gelen "kötü" eğilimler, insan davranışlarını doğrudan etkileyecek ve sonuçta kaos yine kaçınılmaz olacaktır. Öyle ki, Han Feizi'ye göre o dönemki toplumsal düzensizliğe yol açan nedenlerin başında, insan doğasında var olan "bencillik" duygusu gelir. Bu duygu, açgözlülük ve menfaat duygularını da açığa çıkaracak kadar tehlikelidir. Çünkü bencillik, içgüdüsel arzuların kaynağıdır ve bu arzuların pençesine düşmek, toplumsal çöküşün başlangıcı olabilir. Han Feizi için bencillikten arınabilmek, ancak ve ancak yasaların varlığı ile gerçekleşir ve böylece ülkedeki kargaşa son bulabilir.

Bu karmaşanın önüne geçebilmek için Han Feizi, ülke yönetiminde söz sahibi olan hükümdar ve maiyetinden halka dek uzanan eksende "yasa" üzerine inşa edilen bir sistem açıklar. Han Feizi'deki "yasa" temelli anlayışı tamamlayan en etkili uygulama ise, "ödül-ceza" ilkesidir. Bu ilkenin amacı, "iyi-kötü" ve "doğru-yanlış" olanın net bir biçim birbirinden ayrılmasının sağlanmasıdır. Ayrıca yasalar katı ve sert; cezalar da ağır olmalıdır ki suç işleme eğilimindeki caydırıcı etki artabilsin. Bu bakımdan "ödül-ceza" uygulaması, "yasa" esaslarını belirlemesi açısından da önemlidir. Han Feizi'nin "yasa" ile "ödül-ceza" ilkesine dayanan görüşü, hanedanlık temeli üzerine kuruludur. Bu görüşü, hâkimiyetin korunması ve egemenliğin devamlılığına dayanan bir yaklaşımı da beraberinde getirir. Böylesi bir yaklaşım, Han Feizi öğretisindeki siyasal düzenin sağlanması yolunda "katı", "sert" ve "kuralcı" bir bakış açısına karşılık gelir. Han Feizi, ülkeye hakim olan kaos ve savaş durumuna son verebilmek amacını güder ve bu amaca ulaşabilmenin yolunu hanedanlık yönetiminde yapılması gereken değişiklikler olarak belirler. Değişikliklerin başlangıcı ise, öncelikle mevcut yönetim şeklinin getirdiği olumsuzlukları ortadan kaldırmak olmalıdır.

Bu bağlamda Han Feizi düşüncesindeki siyasal düzenin sağlanması, hükümdarın "yasa ve yasakları" net bir biçimde belirlemesi ve "ödül-ceza" dengesini adil bir şekilde uygulamasına bağlıdır. Dolayısıyla yasalar her şeyden üstün; ödüller belirgin ve cezalar ağır olmalıdır ki kaos süreci sona erebilsin. Sonuç

olarak, Han Feizi'nin bu doğrultuda gelişen bir yönetim anlayışını benimsediği ve bu anlayışa dayanarak hanedanlığın sürekliliğini esas aldığı söylenebilir.

Extended Abstract

Eastern Zhou Dynasty (B.C. 770-B.C. 221), when philosophy had originated in ancient China, is a period in which different doctrines had been explained to restore social order. Because the main periods of Eastern Zhou Dynasty, Spring and Autumn Period (B.C. 770-B.C. 476) and Warring States Period (B.C. 476- B.C. 221), were a chaos environment where internal disorders took place. In that period, political, social, economic and martial disturbances had dominated the whole country throughout the years. There were several bloody battles for reign among the seigniors' based on struggles for throne and power. Therewith, philosophers had begun looking for a remedy to put an end to the existing state of chaos. In this way, the basis of Chinese philosophy had been built inside widespread thoughts and ideas, under the term of "The Hundred Schools of Thought (ZhuziBaiJia諸子百家)", which were discussed and developed along with Chinese history.

Among those movements of thought, most effects on Chinese culture and history, had been adopted as Taoism (School of the Way/ Dao Jia道家), Confucianism (School of Scholars / Ru Jia儒家), Mohism (School of Mo / Mo Jia墨家) and Legalism (School of Law / Fa Jia法家). Those schools of thought had the doctrines different from each other but the aims same as one another. The common purpose had decisively been to restore the social order as well as earlier times. Following this, each philosopher had developed his own doctrine on political and moral teachings to raise social consciousness and awareness. Such as, Laozi had explained a metaphysical doctrine described as "Way (Dao道) is the source and ideal of all existence" whereas Confucius (B.C. 551– B.C. 479) had developed a moral doctrine named "ethics of self-cultivation (De德)" and Mozi (B.C. 470– B.C. 391) had put forward the idea of "impartial care (Jian Ai兼愛)". On the other hand, Han Feizi had maintained a political doctrine, which was entirely different from the other doctrines, represents the opinion of "law (Fa法) is the principle to change innate human nature". As it is seen, the teaching of Han Feizi, had been in another perspective of Chinese thought, but later on greatly influenced the philosophical basis for the imperial form of government.

Han Feizi (B.C. 280-B.C. 236), had lived in Warring States Period (B.C. 476-B.C. 221), has been referred as a philosopher who built and politically codified the principles of the school of Law which is one of the schools of thought established in China, also called Legalism. In case, the different quiddity of the doctrine of Han Feizi, is the comprehension based upon the strict rules in order to restore social order. As view of Han Feizi, the main reason of wars in the country and the period of chaos caused by battle is the breakdown of political authority. In this regard, to provide political integrity, the polity has to be established on base of "law". Because "law" is the principle to change innate human nature. According to Han Feizi, innate human nature is "bad" and so chaos environment is unavoidable. To avoid chaos environment, innate human nature have to be "good" by the way of "law" being enforced strict rules to order. Such an order should get through every class from dynasty to community and prohibitions should impose in the disciplines of equality and justice. Furthermore, the ones who obey the rules should be rewarded and the ones who break the rules should be punished. For why, permanence of the sovereignty is essential in the thought of Han Feizi. So, the doctrine of Han Feizi had greatly influenced the polity of government in the next periods and indeed China, has been administrated by the principles of Legalism throughout the historical process. Consequently in this study, the difference in the doctrine of Han Feizi will be examined in detail and the primary source of the political thought, holds a social order within "law-based", will be analyzed.

Kaynakça

- Ames, R. (1983). *The Art of Rulership*. Hawaii: University of Hawaii Press.
- Feng, Y. (2009). *中国哲学史 Zhongguo Zhexue Shi I-II*. Chongqing: Chongqing Chubanshe.
- Flanagan, O., Hu J. (2011). "Han Feizi's Philosophical Psychology: Human Nature, Scarcity, and the Neo Darwinian Consensus". *Journal of Chinese Philosophy*, 38(2), 293-316.
- Fu, Z. (1996). *China's Legalists: The Earliest Totalitarians and Their Art of Ruling*. New York: M. E. Sharpe.
- Galvany, A. (2013). "Beyond the Rule of Rules: The Foundations of Sovereign Power in the Han Feizi". *Berlin & New York: Springer*, 87-106.
- Gao, Huaping, (2010). 韩非子 Han Feizi. Beijing: Zhonghua Shuju.
- Graham, A. C. (1989). *Disputers of the Tao: Philosophical Argument in Ancient China*. Chicago: LaSalle: Open Court.
- Hansen, C. (1992). *A Daoist Theory of Chinese Thought*. New York: Oxford University Press.
- Harris, E.L. (2011). "Is the Law in the Way? On the Source of Han Fei's Laws". *Journal of Chinese Philosophy*, 38(1), 73-87.
- Ivanhoe, P. J. (2011). "Han Feizi and Moral Self-Cultivation". *Journal of Chinese Philosophy*, 38(1), 31-45.
- Hsiao K.C. (1979). *A History of Chinese Political Thought*. New Jersey: Princeton University Press.
- Landers, J. R. (1972). *The Political Thought of Han Fei*. Indiana: Indiana University.
- Liao, W.K. (1939). *The Complete Works of Han Fei Tzu*. London: Arthur Probsthain.
- Okay, B. (2004). *Konfüçyüs*. İstanbul: Okyanus Yayıncılık.
- Peerenboom, R.P. (1958). *Law and Morality in Ancient China: The Silk Manuscripts of Huang-Lao*. New York: State University of New York Press.
- Schneider, H. (2013). "Reading Han Fei As "Social Scientist": A Case-Study In "Correspondence". *Comparative Philosophy*, 4(1), 90-102.
- Vitaly, A. R. (1976). *Individual and State in Ancient China-Essays on Four Chinese Philosophers*. New York: Columbia University Press.
- Wang, H.P., Chang, L. S. (1986). *The Philosophical Foundations of Han Fei's Political Theory*. Hawaii: University of Hawaii Press.
- Watson, B. (2003). *Han Fei Tzu: Basic Writings*. New York: Columbia University Press.